

М.П. Бутко, О.Ю. Акименко

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙ У РЕГІОНАЛЬНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМАХ

Перспективи розвитку національної економіки нерозривно пов'язані з соціально-економічним розвитком регіонів, з розробкою їх власної стратегії у відповідності з ресурсними можливостями. Інвестиційна складова стратегічного розвитку при цьому, має на меті забезпечення умов для активізації трансформаційних процесів та послідовної реалізації пріоритетів розвитку господарського комплексу регіонів. Саме тому всебічна оцінка ефективності інвестиційних проектів та їх вплив на комплексність регіонального розвитку виступає одним з головних факторів при прийнятті рішень в процесах інвестування.

Дослідженню питань оцінки інвестиційної діяльності приділена значна увага в працях Бірмана Г., Віленського П.Л., Вініченка І.І., Вітлінського В.В., Вовчак О.Д., Галіцина В.К., Геєця В.М., Гойко А.Ф., Губського Б.В., Данилишина Б.М., Кириленка В.І., Пересади А.А., Чернюк Л.Г., Чумаченко М.Г., Чухна А.А. та багатьох ін. Але в площині оцінки ефективності інвестицій до переліку недостатньо досліджених відносяться наступні проблеми:

- визначення оптимальної частки реальних потреб регіону у інвестиційних ресурсах;
- забезпечення структурної пропорційності спрямування інвестиційних ресурсів задля забезпечення сталого розвитку регіону;
- особливості залучення інвестицій у задалегідь пріоритетні сфери вітчизняної економіки регіону;
- використання сукупного інвестиційного потенціалу регіону для реалізації кластерної моделі формування господарських систем;
- забезпечення високої ефективності інвестицій з урахуванням необхідності прискорення темпів економічного зростання, соціального розвитку та

екологічної безпеки регіонів.

Саме потреба дослідження цих проблемних питань визначає актуальність та вибір теми статті.

Метою статті є поглиблення методичних підходів до оцінки інвестиційної діяльності та обґрунтування нового підходу до визначення ефективності інвестицій регіональних господарських систем. Узагальнюючи сучасний вітчизняний і закордонний досвід, вважаємо за доцільне актуалізувати систему методологічних принципів, яка є базовою для оцінки інвестиційних процесів на регіональному рівні. Для цього слід виділити групу принципів загальноекономічного і специфічного характеру та надати коротку характеристику деяким з них (рис. 1.).

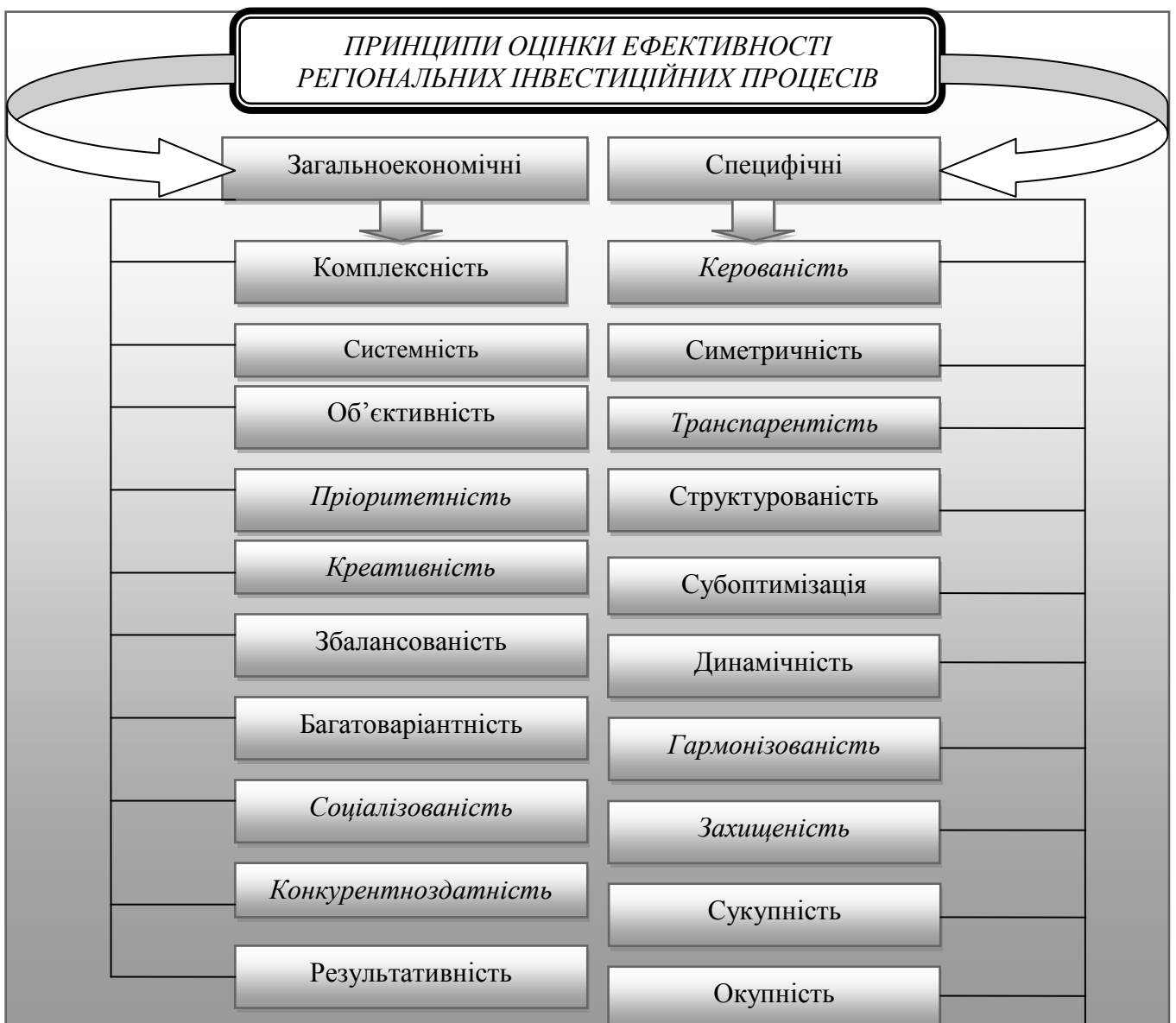

Рис. 1. Система принципів, на яких базується оцінка інвестиційних процесів регіонального розвитку

Креативність - вимагає новаторства у пошуку шляхів прискорення соціально-економічного розвитку регіону та оцінки ефективності регіональних інвестиційних процесів.

Соціалізованість визначає необхідність формування повноцінного ринку інвестиційних товарів, створення умов перетворення інвестицій на ресурсні фактори суспільного відтворення.

Конкурентноздатність обумовлює оцінку результатів і обсягів вкладення інвестицій з урахуванням стану конкурентного середовища.

Керованість відображає здатність інвестиційного процесу підпорядковуватися на всіх його етапах управлінському впливу.

Транспарентність - це відкритість і гласність в інвестиційному процесі відповідно до потреб поглиблення інтеграції.

Гармонізованість – вимагає приведення інвестиційного процесу у стан відповідності, злагодженості, синхронності.

Захищеність – вказує на необхідність захисту інвестиційної діяльності від внутрішніх і зовнішніх факторів, які можуть привести до економічних втрат.

В 60 - х роках минулого століття розпочався еволюційний процес формування та становлення алгоритму оцінки інвестиційної діяльності. Велика кількість офіційних науково-дослідних робіт була присвячена визначенню економічної ефективності капітальних вкладень [12]; [13]; [14]; [18];[15]; [16]; [17]. В сучасних умовах ринкових перетворень необхідний новий методичний підхід до визначення ефективності інвестицій регіональної економічної системи, який надав би можливість розглядати ефективність з врахуванням наступних умов:

- відповідність потреб наявним можливостям;
- задоволення вимог всіх зацікавлених сторін проекту;
- залежність вкладу зацікавлених сторін від джерел походження капіталу;
- відповідність інвестиційної стратегії стану життєвого циклу конкретного проекту та рівня менеджменту;
- розподіл ризиків на всіх стадіях життєвого циклу інвестиційного проекту та між всіма його учасниками.

На регіональному рівні оцінка ефективності інвестиційної діяльності включає суспільно-соціально, комерційну, бюджетну оцінку. Розрахунок ефективності інвестицій в регіональних соціально-економічних системах є складним процесом і має певні етапи та послідовність (рис.2).

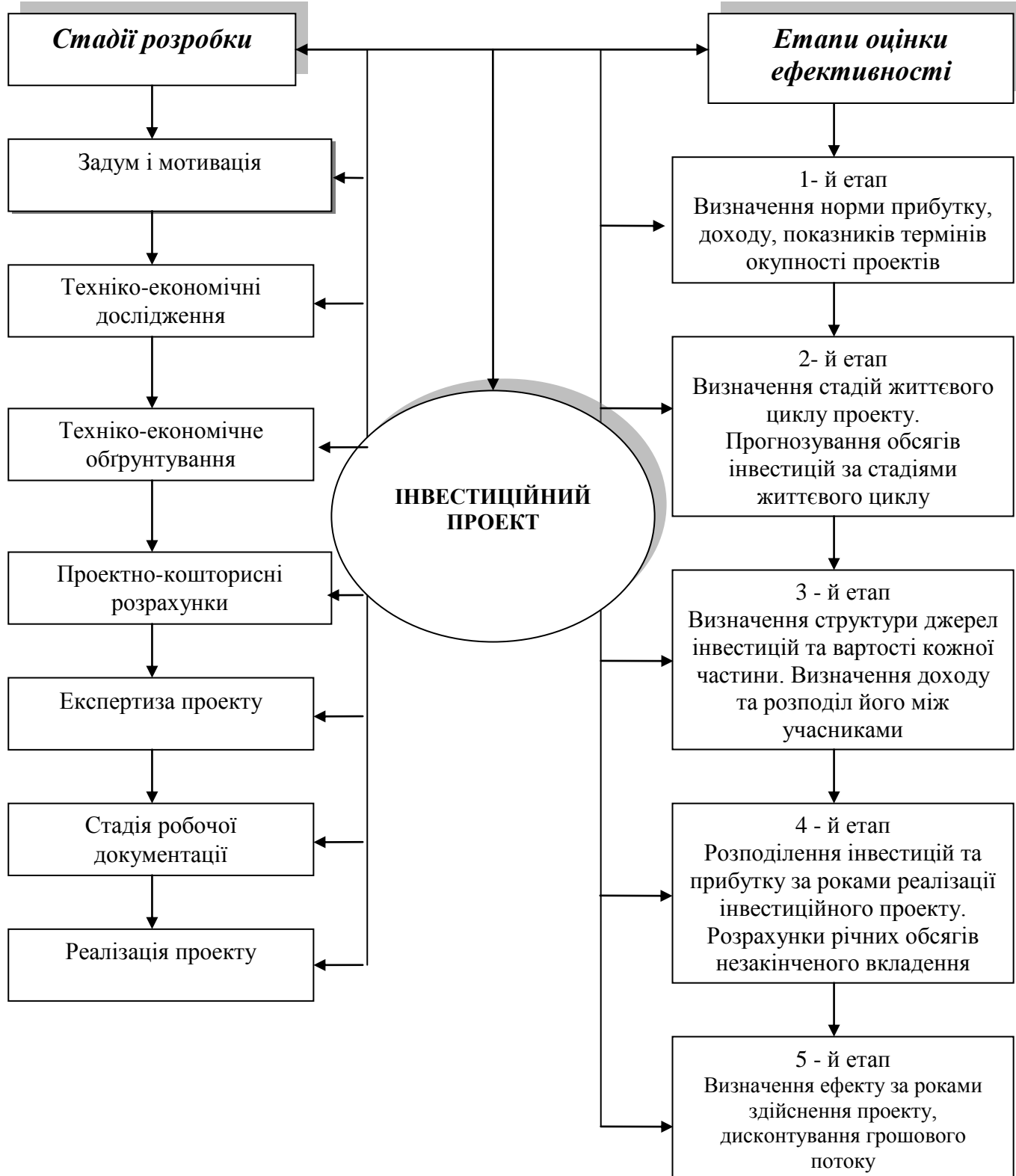

Рис. 2. Схема проходження стадій розробки і проведення розрахунків економічної ефективності інвестиційних проектів

В цілому, за своїм визначенням, ефективність інвестиційного проекту “це категорія, яка відображає відповідність проекту цілям, завданням та інтересам його учасників”, характеризується показниками [6, с. 367]:

- збільшенням обсягу виробництва валового регіонального продукту;
- зниженням рівня безробіття та створення додаткових робочих місць за рахунок зростання виробництва, товарів і послуг на діючих і новостворених підприємствах;
- збільшенням надходжень у державний та місцеві бюджети у вигляді податків і зборів;
- покращення соціальної комфортності населення регіону через оцінку якості рівня його життя;
- зміцнення економічної безпеки функціонування галузей регіональної економічної системи.

Комерційна ефективність є фінансовим обґрунтуванням проекту і для її оцінки використовуються численні показники, які доцільно поділити на показники, при розрахунку яких не враховується фактор часу, та дисконтовані показники, які враховують часові змінні.

В процесі оцінки комерційної ефективності проектів, що реалізуються в регіональних соціально-економічних системах, пропонується враховувати, що: реалізація інвестиційного проекту характеризується обмеженням значення показників внутрішньої норми рентабельності, терміну окупності проекту та визначенням необхідного обсягу додаткових фінансових ресурсів для забезпечення інвестиційного проекту.

Бюджетна ефективність відображає вплив кінцевих результатів реалізації проекту на наповнення бюджетів всіх рівнів від державного до місцевого.

Більшість науковців [6, с.369; 7, с.37; 20, с.271] займають спільну позицію щодо напрямків оцінки ефективності інвестиційних проектів, зокрема виділяють: суспільну, соціально-економічну, комерційну, бюджетну та ефективність з погляду потенційних учасників інвестиційного процесу.

В розробці методичних підходів до оцінки ефективності інвестицій важливим є обґрунтування системи її показників. Перш ніж зробити акцент на

концептуальних положеннях, що формують основу побудови системи моделей оцінки інвестиційних проєктів, слід вказати на широкий спектр методів, які для цього використовуються [2, 3, 4, 7, 8, 10, 20, 21]. Ця сукупність включає методи прямого розрахунку, економічного аналізу (порівняння, балансовий, елімінування, графічний, розрахунку простих та складних процентів); статистичні методи (розрахунок абсолютних, відносних та середніх величин, групування показників); кореляційно-регресійний аналіз; метод дисконтування.

Методика оцінки ефективності інвестування, як спосіб реалізації методологічних принципів базується на загальновідомих методах: чистої теперішньої вартості; індексу рентабельності інвестицій; внутрішньої норми рентабельності; терміну окупності інвестицій; коефіцієнту ефективності інвестицій; аналізу чутливості; рентабельності першого року експлуатації; модифікованої внутрішньої ставки рентабельності; кінцевої вартості проєкту.

На сучасному етапі розвитку економіки, вирішальне значення має не тільки результативність (ефективність) інвестування але й вибір оптимальної моделі регіонального розвитку, домінантою серед яких є інвестиційно-інноваційна. В сучасній науковій термінології моделлю визнається якийсь об'єкт - замітник, який за певних обставин може заміщати об'єкт-оригінал, відтворюючи характеристики оригіналу з притаманними йому зручностями [21]. Відповідно, моделювання – це процес відслідковування поведінки об'єктів чи тенденцій процесів (ретроспективних, сучасних, перспективних) шляхом фіксації одних та зміни інших параметрів, що входять в склад моделі [11, с. 174]. Враховуючи властивості моделювання, найважливішими рисами моделі є: комплексний характер, який потребує як структури, так і функціонування об'єкта; гнучкість за рахунок можливості змін у структурі; відкритість до зовнішніх факторів; можливість застосування додаткових, “вбудованих” моделей інвестиційного фактора розвитку; дискретний характер імітацій [19, с. 199].

Найбільш повна класифікація моделей, що відповідає процесам їх побудови, вивчення і застосування є: моделі математичного програмування (лінійного; нелінійного; випуклого; квадратного; друговипуклого; не випуклого; динамічного;

блочного); балансові методи аналізу; методи, основані на теорії ймовірності і математичній статистиці [1].

Багатоаспектність регіональної проблематики спонукає науковців до розгляду економічних моделей з різних позицій, що в подальшому дозволяє будувати регіональну типологію, здійснювати регіональний ситуаційний аналіз, приймати інвестиційні рішення, які лежать в основі стратегії регіонального розвитку.

Доцільність використання економічних моделей з урахуванням різних класифікаційних ознак знайшли відображення у дослідженнях вітчизняних науковців, проте сучасна наука ще не виробила чіткого трактування дефініції «інвестиційно-орієнтована модель регіонального розвитку», що спричинено наявністю об'єктивних та суб'єктивних чинників (рис. 3).

При побудові інвестиційно-орієнтованої моделі регіонального розвитку першочергову увагу слід приділяти пріоритетним ідеям та стратегічним цілям, тому метою цього процесу є задіяння всіх наявних механізмів і інституцій використання інвестиційного потенціалу задля прискорення темпів соціально-економічного розвитку регіону.

Слід зазначити, що основними методологічними принципами регіонального моделювання мають бути пріоритетність, комплексність, результативність та адаптивність до сучасної парадигми регіонального розвитку. В науковій літературі побудова інвестиційних моделей представлена групами загальних (методологічних, стратегічних) та конкретних чинників (ситуаційні, цільові) [11, с.198-206].

З огляду на це, інвестиційно-орієнтована модель регіонального розвитку повинна будуватися з урахуванням детермінованості в часі та зі стратегією розвитку.

Метою побудови інвестиційно-орієнтованої моделі регіонального розвитку є задіяння всіх наявних важелів, механізмів та інструментів використання інвестиційного потенціалу регіону задля забезпечення позитивних структурних зрушень в економіці, раціонального використання природних ресурсів та охорони довкілля, соціальної комфортності проживання населення на відповідній території.

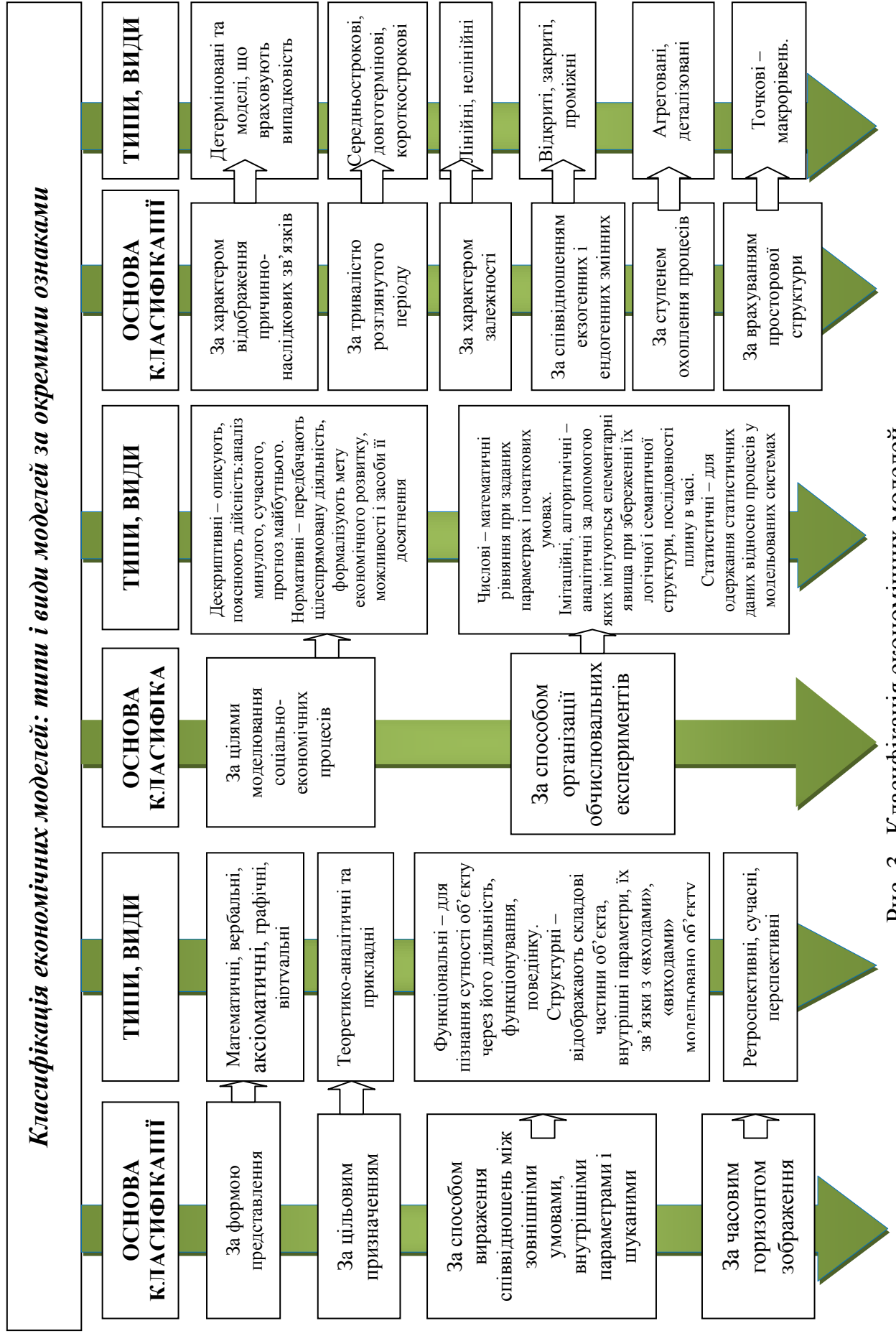

Рис. 3. Класифікація економічних моделей

Здійснений огляд основних методик оцінки економічної ефективності інвестиційної діяльності дозволили нам запропонувати методи розрахунку інвестиційної активності регіональної господарської системи та використання інвестиційного потенціалу.

Отже, інвестиційну активність регіону можна визначити за формулою:

$$I_{ia} = \frac{SI}{VRP} \quad (1)$$

де I_{ia} – індекс інвестиційної активності регіону;

SI – сукупні інвестиції в розрахунку на душу населення регіону, грн.

VRP – валовий регіональний продукт в розрахунку на душу населення в регіональній господарській системі, грн.

Розрахунок ефективності використання інвестиційного потенціалу регіону (внутрішнього і сукупного) визначається за формулою:

$$I = \frac{IS_f}{SIPR} \quad (2)$$

де IS_f – інвестиції в основний капітал фактичні (внутрішні і з урахуванням прямих іноземних), грн.

SIPR – сукупний (внутрішній) потенціал регіональної господарської системи, грн.

Оцінка ефективності інвестиційної діяльності в регіональних господарських системах на основі запропонованих розрахунків, дозволила здійснити подальший розвиток в розробці методичних підходів вітчизняних і зарубіжних вчених до оцінки ефективності інвестиційної діяльності регіональних господарських систем, їх привабливості.

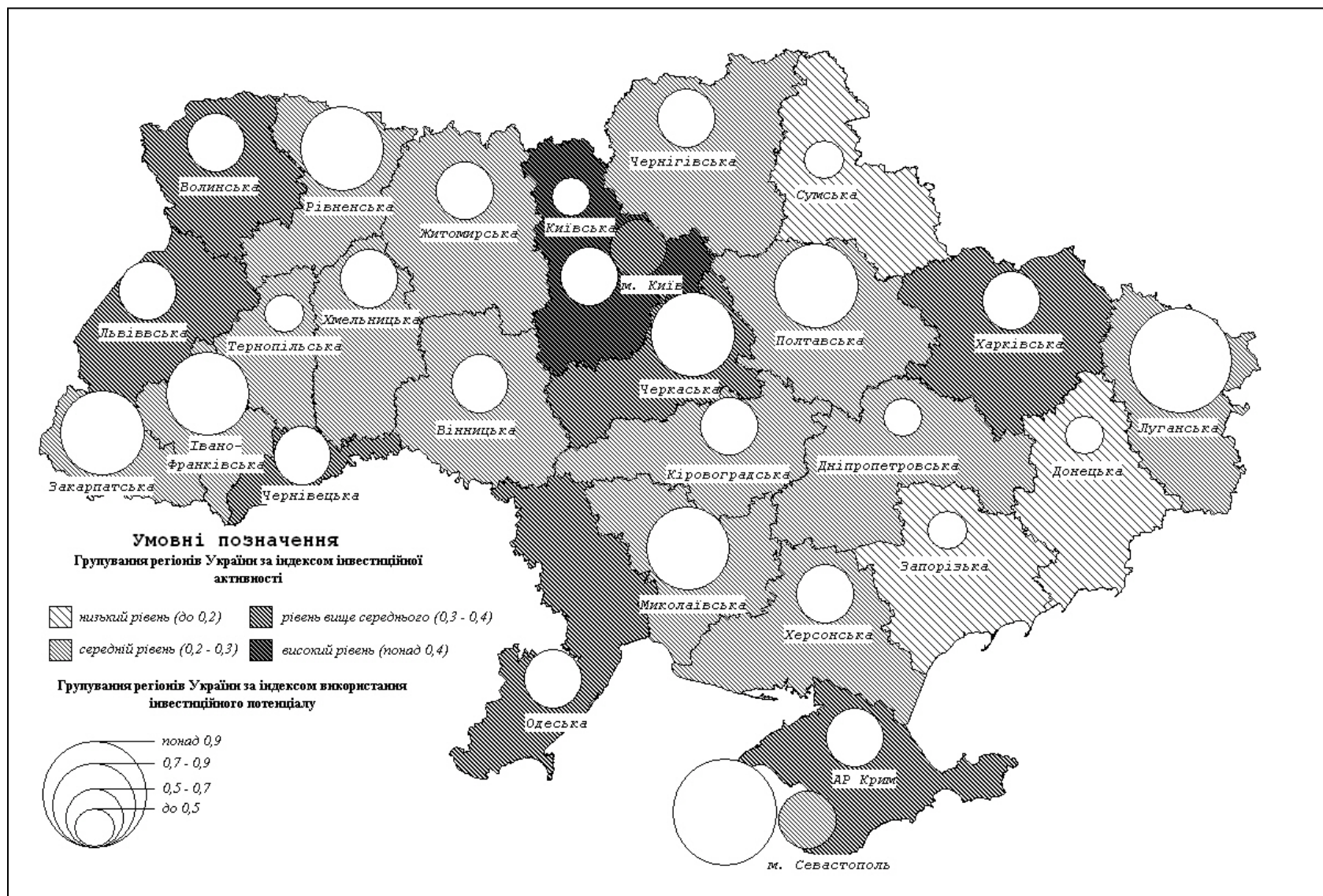

Рис. 4 Групування регіонів України за індексом інвестиційної активності та індексом використання інвестиційного потенціалу

Групування регіонів України за індексом інвестиційної активності та індексом використання інвестиційного потенціалу дозволило визначити їх чотири групи, а саме: регіони-лідери, регіони, яким притаманний стабільний інвестиційний розвиток, регіони з уповільненим інвестиційним розвитком та інвестиційно-рецесійні регіони (рис. 4).

З урахуванням вищевикладеного можна зробити висновок, що під інвестиційно-орієнтованою моделлю регіонального розвитку слід розуміти систему організаційних, правових та економічних важелів, механізмів та інструментів, спрямованих на використання наявного потенціалу та перетворення інвестицій у каталізатор позитивних інноваційно-структурних зрушень та сталого розвитку регіональних господарських систем.

Список використаних джерел

1. Алдохин И.П. Экономическая кибернетика в управлении производством / И.П. Алдохин. – Харьков: Вища школа; Изд-во при Харьк. ун-те, 1981. – 152 с.
2. Бакаєв Л.О. Кількісні методи в управлінні інвестиціями: Навч. посібник / Л.О. Бакаєв. – К.: КНЕУ, 2005. – 152 с.
3. Бирман Г. Экономический анализ инвестиционных проектов / Г. Бирман, Шмидт; [пер. с англ. под. ред. Л.П. Белых]. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 631 с.
4. Виленский П.Л. Оценка эффективности инвестиционных проектов: Теория и практика: [учебн. пособ.] / П.Л. Виленский, В.Н. Лившиц, С.А. Смоляк. [2-е изд.] - М.: Дело, 2002. – 888 с.
5. Вітлінський В.В. Моделювання економіки: [навч. посіб.] / В.В. Вітлінський. – К.: КНЕУ, 2003. – 408 с.
6. Вовчак О.Д. Інвестування: [нав. посіб.] / О.Д. Вовчак. – Львів: “Новий світ - 2000”, 2007. -544 с.
7. Галіцин В.К. Моделі і методи оцінки інвестиційних проектів: [монографія] / В.К. Галіцин, О.П. Суслов, Ю.О. Кубрушко. - К.:КНЕУ, 2005. -168 с.
8. Гойко А. Ф. Методи оцінки ефективності інвестицій та пріоритетні напрями їх реалізації / А.Ф. Гойко. – Київ: ВІРА –Р, 1999. – 320 с.
9. Кириленко В.І. Інвестиційна складова економічної безпеки: [монографія] / В.І. Кириленко. – К.: КНЕУ, 2005. – 232 с.

10. Массе П. Критерии и методы оптимального определения капиталовложений / П. Массе. – М.: Прогрес, 1971. – С.27
11. Мельник М.І. Інвестиційний клімат регіону: теоретичні та прикладні засади дослідження: [монографія] / М.І. Мельник.– Львів: ІРД НАН України, 2005. – 304 с.
12. Типовая методика определения экономической эффективности капитальных вложений и новой техники в народном хозяйстве СССР. – М.: Экономика. 1960. -22 с.
13. Методика определения годового экономического эффекта, полученного в результате внедрения новой техники. ГКНТ СМ. – М., 1961. - 47 с.
14. Методика определения экономической эффективности автоматизированных систем управления предприятиями и производственными объединениями. (АН СССР, Госплан СССР, ГКНТ СССР.). – М.: Статистика, 1979. – 62 с.
15. Методика (основные положения) определения экономической эффективности использования в народном хозяйстве новой техники, изобретений и рационализаторских предложений. – М: Экономика, 1977. – 44 с.
16. Методика определения экономической эффективности капитальных вложений. (АН СССР, Стройбанк, Госплан СССР, Госстрой СССР.) // Экономическая газета. – 1981. - №2,3
17. Методические рекомендации по определению экономической эффективности мероприятий, направленных на ускорение научно-технического прогресса. – М.: Экономика, 1988. – 54 с.
18. Основные методические положения по определению экономической эффективности научно-исследовательских работ. – М.: Экономическая газета, 1964. – С.32.
19. Орловська Ю.В. Стратегічне управління інвестиціями в регіональний розвиток / Ю.В. Орловська. – К.: Знання України, 2004. – 336 с.
20. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом / А.А. Пересада. – К.: Лібра, 2002. – 472 с.
21. Системи і моделі: теорія, методологія, практика: Навчальний посібник / [М.П. Бутко, І.М. Бутко, М.Ю. Дітковська, М.І Мурашко та ін.] – Ніжин: ТОВ “Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2007. – 380 с.

Бутко М.П., Акименко О.Ю. Методичні підходи до оцінки ефективності інвестицій у регіональних господарських системах.

Стаття поглиблює методичні підходи до оцінки інвестиційної діяльності на мезорівні. Поряд з відомими методологічними принципами оцінки інвестиційних процесів на регіональному рівні, розглянуто принципи загальноекономічного і специфічного характеру, надано їх характеристику. Обґрунтовано та апробовано авторську методику визначення ефективності використання інвестиційного потенціалу. Запропоновано методи розрахунку інвестиційної активності регіональних господарських систем та використання їх інвестиційного потенціалу. Здійснено групування регіонів України за індексом інвестиційної активності та індексом використання інвестиційного потенціалу.

Ключові слова: ефективність, оцінка, принципи, інвестиційний потенціал.

Бутко Н.П., Акименко Е.Ю. Методические подходы к оценке эффективности инвестиций в региональных хозяйственных системах.

Статья углубляет методические подходы к оценке инвестиционной деятельности на мезоуровне. Вместе с известными методологическими принципами оценки инвестиционных процессов на региональном уровне, рассмотрены принципы общеэкономического и специфического характера, дана их характеристика. Обоснована и апробирована авторская методика определения эффективности использования инвестиционного потенциала. Предложены методы расчета инвестиционной активности региональных хозяйственных систем и использования их инвестиционного потенциала. Совершена группировка регионов Украины по индексу инвестиционной активности и индексу использования инвестиционного потенциала.

Ключевые слова: эффективность, оценка, принципы, инвестиционный потенциал.

Butko M.P., Akymenko O.U. APPROACHES TO EVALUATION OF INVESTMENT IN REGIONAL ECONOMIC SYSTEM.

To estimate the investment activity the intensification of methodical approaches was carried out, the system of methodological principles was grounded, it is the base of the of regional investment processes estimation. Along with well-known methodological principles of investment processes at regional level, the principles of general and specific nature are reviewed and their characteristic is given. The author's methodology for determining the efficiency of investment potential is justified and approved. The methods of calculation of investment activity of the regional economic systems and use of investment potential are also offered. The grouping of regions of Ukraine according to the index of investment activity and the index of investment potential is undertaken.

The key words: efficiency, evaluation, principles, investment potential.